

Smärre bidrag

Lenhovda och ånamnet **Lina*

Lenhovda är namnet på en by och socken i Uppvidinge härad i Varend och Småland. Kyrkbyn har på vanligt sätt gett namn till socknen. Medeltida belägg är följande (med belägg för by och socken blandade):

in Linhofd 1266 16/10 u.o. SRAp (SD 1 s. 437), parochia Leenhoffdhä 1352 9/7 Växjö B 15 f. 155r avskr. (SD 6 s. 367), Datum Lenhoffdhä 1356 6/8 Lenhovda B 15 f. 191r avskr. (SD 7 s. 86), Scriptum Lenhedha 1362 30/4 Lenhovda B 15 f. 114r avskr. (SD 8 s. 184), parochiæ Linhoffthä 1364 24/3 u.o. B 15 f. 134r avskr. (SD 8 s. 481), a Lindhofda tinget 1408 25/1 Lenhovda B 14 s. 33 avskr. (SDns 2 s. 8), J linhofda sokn [3 ggr] 1424 8/3 Kalmar SRAp, i Linhoffdhe 1441 28/1 Växjö B 15 f. 251v avskr., j lynhoffdum [2 ggr], j lynhoffdum 1451 30/1 Lenhovda Krap, j linhoffdom 1470-talet C 4 f. 40 r, i lenhoffwet, Lenhoffde sogn 1473 C 8 f. 9v, j leenhaffde, Lenehaffwede sokn 1482 C 23 f. 11r, j limhoffde 1488 C 24 f. 14r, j lenhoffde 1489 C 24 f. 28r, i lenhowed 1490 C 24 f. 52v, Leenholfdhe sokn 1492 12/10 Växjö B 15 f. 237r avskr.

Namnet är säkerligen ett ursprungligt sjönamn med syftning på Lenhovdasjön, sammansatt av ett ånamn som har antagits vara **Lina* eller **Lin-ā* och efterleden *hofdhe* 'huvud' i betydelsen 'källsjö' (Elgqvist 1927 s. 100 f., 1931 s. 47, Hallberg 1983 s. 115, Strandberg 1991 s. 162, Jönsson 1994 s. 126 f., Fridell 1997b s. 30, 34, SOL s. 198). Den å som avses är mycket lång och egentligen sammansatt av flera vattendrag. Om man startar i den alldeles invid den gamla byn Lenhovda liggande Lenhovdasjön är Bykebäckens gamla utlopp ur sjön numera bortdikad, men kan ses på gamla kartor (t.ex. LSA F 40-13:1 från 1696). Bykebäcken byter namn till *Bostorpaån* som mynnar i Linnebjörkesjön. Därifrån rinner Linnebjörkeån till Skärsjön vars utloppså är den långa Kårestadån. Efter att ha runnit genom Årydsjön, Tegnabysjön och Torsjön byter vattendraget namn till *Skyeån* för att slutligen via den lilla Lidhemssjön som *Aggaån* falla ut i Åsnen. Avståndet fågelvägen mellan åns ytterändar är närmare 48 km.

Ånamnets form och betydelse har varit oklar. Viktiga språkliga ledtrådar är – förutom själva namnet *Lenhovda* – bynamnen *Linnebjörke*, Dädesjö socken (vid Linnebjörkesjön), och *Line* (numera: *Lidhem*), Väckelsångs socken (vid Lidhemssjön).

Linnebjörke har endast ett medeltida belägg: Datum Leenbörkke 1481 23/2 Linnebjörke B 15 f. 23r avskr. Namnet skrivs sedan *linbirke*, *lindbiorke* i äldsta skattelängden 1538 (Smålands handlingar 1538:1). Linnebjörkesjön kallas på de äldsta kartorna *Lindsjö* 1689 (LSA F 24), *Lindsjö* 1600-talets slut (LSA F 7).

Line har däremot som gammal sätesgård flera gamla belägg:

Datum linæ 1414 26/10 Line UUBp (SDns 2 s. 859), Datum et actum lijnö 1415 20/12 Line B 15 f. 167r avskr. (SDns 3 s. 93), i Linä 1427 24/2 Jät B 16 f. 38v

avskr., Datum line 1432 14/2 Line SRAp, myn sæthegardh line 1474 12/9 Tofta i odat. vid. SRApp I, j line 1487 29/10 u.o. X 240 avskr.

Lidhemssjöns tidigaste skrivningar är *Lijnen* 1663 (LSA F 13), *Lijnesjö* 1600-talets slut (LSA F 3). Byn Line låg vid sjön, snarare än vid ån och det stämmer också språkligt med de äldsta beläggen både för byn och sjön som pekar mot ett svagt maskulint sjönamn *Line* (Fridell 1997b s. 34). Detta liksom det upptecknade dialektuttalet *Line* (Elgqvist 1927 s. 100, Erik Johannesson 1935 OAU) visar vidare att det måste röra sig om ett namn med fornspråkligt långt *i*. Man kan jämföra med de i fornsvenskan kortstaviga orden *fina* > *fena* och *sina* > *sena*.

Lenhovda skrivs tidigast med *i* (Linhofd 1266), men redan vid 1300-talets mitt dyker skrivningar med *e* upp. Det är visserligen tidigast avskriftsbelägg från 1600-talet (Leenhoffdhä 1352 etc.), men de är så många att de inte källkritiskt kan bortses från. Detta tyder på en övergång av kort *i* till långt *e* (jfr dubbelskriven vokal i *Leenhoffdhä* 1352, *leenhaffde* 1482, *Leenholfdhe* 1492). Sedan varierar stavningen mellan *i* och *e* under hela medeltiden. Man kan snarast se *i*-skrivningarna som hyperkorrekta skriftformer. Det lokala uttalet torde ha varit med *e* ända sedan 1300-talets senare del. I nutid upptecknat dialektuttal *Lennhåvda* (Erik Kruuse 1922, Fritz Andersson 1935 OAU) beror på en senare dialektal kvantitetsförskjutning typisk för småländska (jfr uttal som *blåbbär* och *synnål*).

Förleden i *Lenhovda* borde vara ett ånamn i genitiv. Eric Elgqvist (1927 s. 100) anför ett kartbelägg från 1686 (LSA 07-Jät-05) där åns utlopp i Lidhemssjön enligt honom kallas *Linneroos*. Jag läser emellertid nu *Linneos* på kartan och det stämmer också med den skriftliga kommentaren till samma karta där samma namn skrivs *Lyneos* (< **Linuos*) (jfr Fridell 1997b s. 34). Alltså rör det sig sannolikt om ett svagt feminint **Lina*, eftersom ett starkt **Lin* borde ha genitiv **Linar*. Genitivändelsen *-ar* tenderar att bevaras åtminstone under medeltid framför vokal, så t.ex. i namnet *Sjösås* (sioarsaas 1322 26/11 Växjö SRAp < **Sioaras* eller **Sioarosas*) på en by och socken i Uppvidinge härad (Fridell 1997a).

Utvecklingen av namnet *Lenhovda* bör ha varit **Linuhofdhe* > **Linofdhe* → *Linhofdhe*, dvs. med *h*-bortfall, hiatussynkope och analogisk restitution av efterledens *h* (Fridell 1997b s. 30 ff.). Men för att förena vad som ovan framkommit om namnet *Line* med *Lenhovda* måste man anta ett ursprungligt ånamn med långt *i*, som förkortats i förleden i ett sammansatt namn (sammansättningsreduktion). Detta är också fullt rimligt och väntat. Efter vokalförkortningen får man sedan *Linhofdhe* > *Lenhofdhe*.

Linnebjörke ligger vid Linnebjörkesjön snarare än vid ån **Lina* (jfr Sahlgren 1927 s. 182) och det är därmed troligt att förleden i bynamnet är ett sjönamn **Line*, homonymt med Lidhemssjöns gamla namn. *Linnebjörke* borde därmed vara ett fsv. **Linabirke*. Man förväntar sig en utveckling **Linabirke* > **Lenabirke*, men belägget *Leenbörkke* 1481 liksom det nutida dialektuttalet *Lennbjörke* (Erik Kruuse 1922 OAU), *Lenberke* (Elgqvist 1927 s. 100) talar för en analogisk vidare förändring **Lenabirke* → **Lenbirke* troligen under påverkan av by- och sockennamnet *Lenhovda*. Avståndet mellan byarna är endast 8 km. Linnebjörkesjöns 1600-talsbelägg *Lind(e)siö* är sekundärt bildade till sena former av bynamnet (jfr *lindbiorke* Smålands handlingar 1538:1).

De två homonyma sjönamnen *Line* (Lidhemssjön) och **Line* (Linnebjörkesjön) får därmed antas vara dehydronymiska avledningar till ånamnet **Lina*, som utgör förled i *Lenhovda*.

De tre bebyggelsenamn som diskuterats här – *Lenhovda*, *Linnebjörke* och *Line* – är alltså med denna analys direkt eller indirekt bildade till tre sjönamn – **Linuhofdhe*, **Line* och *Line* – vilka i sin tur är sekundärt bildade som sammansättning resp. avledningar till ånamnet **Lina*. Ånamnet måste alltså vara äldre än de tre bebyggelsenamnen. Lenhovda var en stor by och omfattade 1545 6 gårdar. Vid byn finns ett stort gravfält av sen järnålderstyp. Även vid grannbyn Nöbbele, som sannolikt är en utbrytning eller utflyttning från Lenhovda, finns ett gravfält av sannolik sen järnålderstyp (Larsson 1981 s. 368, 405, 408). Byn Linnebjörke var ännu större och bestod 1545 av hela 8 gårdar. Även här finns ett gravfält med sannolik datering till sen järnålder (Larsson 1981 s. 368, 390). Vid byn Line saknas gravfält, men den var också en relativt stor by med 5 gårdar 1545, vilket får Lars-Olof Larsson att bedöma den som en bebyggelseenhet som sannolikt existerat omkring år 1000 (Larsson 1980 s. 214, 250). Ånamnet **Lina* är med andra ord utan tvekan åtminstone vikingatida som namnbildning och sannolikt ännu äldre.

Elgqvist (1927 s. 100) föreslår: »Första sammansättningsleden i [...] ånamnet *Lina* är måhända fsv. *len*, *lin* 'mild' osv.». Han menar alltså att det är en sammansättning **Lin-a*. Adjektivet *len* är dock som kortstavigt inte ett alternativ i namnet oavsett bildningsätt. Fridolf Jönsson (1994 s. 127) skriver om betydelsen av ånamnet: »man kan gissa på 'ljum' eller möjligen 'ljus'» utan närmare specificering. Själv vill jag – med tanke på att det måste röra sig om en gammal namnbildning – föreslå en *n*-avledning till den germanska rot **li-/lī-* 'böja, röra (sig)' som finns representerad i orden *led* 'kroppsdel', *lem* samt förmodligen även *aln* och *len* (Bjorvand & Lindeman 2019 s. 39 ff., 708 f., 720 f., 738). Stadiet med lång vokal finns representerat i *aln* och fvn. *limi* 'risknippe, sopkvast', fsv. *lime* 'ris, spö'. Den del av ån **Lina* som nu heter *Skyeån* är mellan Torsjön och Lidhemssjön extremt vindlande och bildar otaliga meandrar i den flacka lerslätten. Det skulle passa som grund för ett urnordiskt ånamn **Lī-n-ōn* 'den böjande, den som böjer sig'.

Källor och litteratur

- B 14–16 = Lars Eriksson Sparres kopieböcker, SRA.
 Bjorvand, Harald & Lindeman, Fredrik Otto, 2019: Våre arveord. Etymologisk ordbok. 3 utg. Oslo. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. Skrifter 105.)
 C 4, 8, 23, 24 = medeltida jordeböcker, SRA.
 Elgqvist, Eric, 1927: Några bidrag till Värends kulturhistoria. I: Hyltén Cavalliusföreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok. S. 98–129.
 — 1931: Studier i Södra Smålands bebyggelsehistoria. Anmärkningar till en karta över Värends järnåldersbebyggelse. Växjö. (Hyltén Cavalliusföreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok 1931.)
 Fridell, Staffan, 1997a: Sockennamnen *Sjösås* och *Aringsås*. I: NoB 85. S. 23–30.
 — 1997b: Två blekingska hydronympar. I: SOÅ. S. 29–38.
 Hallberg, Göran, 1983: Ortnamn i Småland. Stockholm.
 Jönsson, Fridolf, 1994: Ortnamn i Kronobergs län. 3 uppl. Växjö.
 Krap = pergamentsbrev i Krapperups gårdsarkiv.

- Larsson, Lars-Olof, 1980: Småländsk bebyggelsehistoria 1. Från vikingatid till Vasatid 1:3. Konga härad. Växjö. (Acta Wexionensia. Serie 1. History & geography 1:3.)
- 1981: Småländsk bebyggelsehistoria 1. Från vikingatid till Vasatid 1:4. Norrvidinge och Uppvidinge härad. Växjö. (Acta Wexionensia. Serie 1. History & geography 1:4.)
- Sahlgren, Jöran, 1927: Anmälan av bl.a. Elgqvist 1927. I: NoB 15. S. 180–182. Smålands handlingar, KA.
- Strandberg, Svante, 1991: Studier över sörmländska sjönamn. Etymologi, namnbildning och formutveckling. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie B. Meddelanden 8.)
- X 240 = jordebok över Erik och Jon Trolles möderne, UUB.

Staffan Fridell